

ПЕРЕКЛАД ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ТИПУ КУЛЬТУРИ

Наталія ТИМЧИШИН (Івано-Франківськ, Україна)

У статті мова йде про етноментальний підхід в процесі здійснення перекладу, як стратегічно важливий чинник для соціально-філософської теорії перекладу. Розглядається поняття міжкультурної комунікації та підкреслюється необхідність різностороннього наукового аналізу тексту.

Etnomentality approach in the process of realization of translation as strategically important factor for the socialphilosophical theory of translation is investigated in this article. The concept of intercultural communication is examined and the necessity of comprehensive scientific analysis of text is underlined.

Людство намагається спрямувати свій розвиток у єдине могутнє русло. З такою метою сучасна цивілізація на цьому етапі глобалізації налаштована на взаємообмін різного типу інформацією, а для цього необхідно чітко усвідомлювати, які пріоритети і з яких причин може визначити для себе та чи інша країна, та чи інша нація; яка ціннісно-смилова сфера, що є духовністю у вузькому розумінні слова, дає окремому етносу чи індивіду орієнтири життя. Не другорядну роль в цьому відіграє перекладацька діяльність, що приймає до уваги не лише мовні чи мовленнєві аспекти, але й соціокультурні і психологічні особливості різних комунікантів, що в комплексі складають поняття перекладацьких стратегій, та є ще й феноменом культури. *Метою статті* є шляхом аналізу винятково плідних теоретичних і практичних досліджень у сфері перекладу робіт науковців з різних областей знань довести, що переклад не ізольований лише лінгвістичними науками феномен, а у світлі соціально-філософської теорії в перекладі стратегічно необхідним є застосування етноментального підходу.

Переклад як особливий процес, де накладаються не лише мови, а й різні етноси і соціуми, аналізував у своїх роботах Швейцер А.Д. Основною метою перекладу є здійснення міжкультурної комунікації, що за визначеннями багатьох науковців (Комиссарова В.Н., Латышева Л.К., Чернова Г.В., П.Н.Куриленка) і, зокрема, Сафоновой В.В [11] – взаємодія, обмін, зняття бар'єрів, взаємність та солідарність. Адже міжкультурне спілкування, як область активності людини, розгортається на межі різних етносів, формується на стику лінгвістики, культурології, етнічної психології – знаходимо у Донця П.М [4: 105]. Філософські ж питання, які оточують перекладацьку проблематику, що зв'язує переклад та інші суміжні сфери, так само різноманітні, як і сфери застосування перекладу, у процесі вивчення якого, попри все, у центрі уваги перебуває мова, як основна з стратегій : по-перше - як матеріальне буття людської думки і засіб спілкування між людьми; по-друге - наукове пізнання є невід'ємним елементом процесу перекладу; і, по-третє - значна увага приділяється вивченню цивілізації та наданню культурної компетенції майбутнім фахівцям з перекладу.

В свою чергу і культура, як процес та суспільна функція, реалізується і розвивається в людських відносинах, а мова, як важливе знаряддя безпосередньої або опосередкованої організації таких відносин і форм діяльності людей, яких вона консолідує в певні соціальні групи і етноси, відображає взаємодію між психологічними, комунікативними, функціональними факторами, являє собою надзвичайно суттєвий елемент національної форми культури.

На відміну від подібних тверджень у філософській концепції Потебні первинне значення мають такі категорії як „народ” і „народність”[9;10]. Вчений підкреслює, що народ являється творцем мови, а мова – породження „народного духу, тобто кожен етнос розглядає об'єктивну дійсність крізь призму свого менталітету і відтворює її у мові, враховуючи увесь досвід свого розвитку.

Так і Бахтін М.М. висловив думку про те, що й філософія має пояснювати життя людини з огляду на структуру мови. У цьому були зацікавлені не лише лінгвісти, а й психологи (К.Г. Юнг, В. Дільтей та Е. Шпрангер), психолінгвісти (Р. Якобсон, В. Матезіус) та етнолінгвісти (О.С. Гердт, Б. Гавранк, Й. Вакх, В.М. Жирмунський, Л.П. Якобінський, В.М. Русанівський, Ю.О. Жлуктенко) і філософи (О.Ф. Лосев, Ж. Руссо, І. Герде, А. Мюллер, Д. Чижевський, А. Гуревич, В. Храмова, І. Лисий). Так і Швейцер А.Д. у своїй роботі „Соціолінгвістичні основи теорії перекладу” стверджує, що у процесі перекладу накладається матеріальне і ідеальне, і вони повинні збігатися – інакше не буде досягнуто

порозуміння в умовах спілкування представників різних культур. Оскільки вихідний текст завжди є ідеальним, а процес наближення до ідеального триває безкінечно, то, так чи інакше, під час трансформування текст оригіналу стає майже недосяжним ідеалом. Перекладач на стадії наукового дослідження іншомовного тексту завжди виходить за рамки дослідження мовних факторів і за рамки тексту – у ту “першу дійсність”, в якій народився твір. Вкотре наголосимо: процес розуміння й аналізу твору певної національної культури – це шлях до пізнання менталітету народу. Лише таким чином він може розкрити прихований смисл культурних, психологічних, побутових даностей, закладених в оригіналі, без чого адекватне відтворення твору в середовищі мови перекладу неможливе. Йдеться, таким чином, про передавання позамовних соціо- та екстралінгвістичних елементів художнього тексту, які є елементами широкого знання „висхідної” культури, і які є істинними у дійсності оригіналу та підлягають обов’язковому збереженню, а, отже, і адаптації (з метою відтворення їх істинності) щодо культури іншомовної дійсності.

Вивчення і аналіз подібних елементів відбувається на граничних сферах, тобто на межах всіх названих дисциплін, на стиках і пересіченнях. Це дослідження просувається так само, як і поєднання в процесі перекладу наукових та творчих методів здійснення, про що нам повідомляють Коптілов, Чуковський, Рильський та багато інших дослідників, які називають такий аналіз філософським передусім тому, що це не лінгвістичний, не філологічний, не літературознавчий, чи якийсь інший спеціальний аналіз.

Те, що визначається в процесі всестороннього аналізу науковців різних галузей і залишається абсолютно беззаперечним – загально визнаний зв’язок мови та культури. Таким чином, процес перекладу, який встановлює відношення між мовами, „пересікає” не лише кордони мов, але й кордони культур, а текст, що створюється цим процесом, транспортується не тільки в іншу мовну систему, але й в іншу культуру. При цьому наголосимо ще раз, аналізуючи роботи Бахтіна М.М., що переклад – це не просто зміна мовного коду, але й адаптація тексту для його сприйняття крізь призму іншої культури [1: 87-89].

Науково доведено також, що таке сприйняття перекладеного твору є глибшим і повнішим, якщо перекладач та читач мають уявлення про культурний контекст, в якому виник цей твір, про багатоманітність його зв’язків з явищами інших мистецтв, якщо в культурі мови оригіналу та мови перекладу склалися подібні традиції, естетичні принципи, напрями, жанрові структури

За В.С. Біблером культура – це "втягування" всіх минулих і майбутніх культур в єдину цивілізаційну драбину, зрозуміти її можна в її всезагальності, як безкінечний світ можливостей. Такий тип відношень, для якого характерне ставлення культури до культури, як до рівноправної, рівноцінної попри її відмінності, несхожості та унікальності, що встановився в перекладі, визначається як *міжкультурний діалог і сприяє розвитку в суспільстві соціокультурного розуміння належності до національного та світового співтовариства, та визначається як основне завдання перекладацької діяльності*. Як наслідок, переклад в такий спосіб формує універсальний тип культури, яка розвивається і досягає своєї кульмінації в процесі поєднання однієї з іншою, при цьому важливо не тільки внутрішнє накопичення та збереження досягнень інших народів в культурі мови перекладу, але й те, що піднесення культур відбувається завдяки їх конвергенції шляхом здійснення перекладу, узагальнюючи найвищі здобутки всіх культур світу, що можливе лише за умови взаємообміну і взаємозбагачення. Перекладач, який не виконав одночасно функцій етнографа, не може - за словами Мунен Ж. - цілком впоратися зі своїм завданням. Закон диференційованої єдності культур в процесі перекладу не означає, що культури можуть загубити свою індивідуальність та змішатися. Навпаки, слід підкреслювати глибину, винятковість кожної культури. Подібна *адаптація тексту* не може бути абсолютною. Ця дистанція ніколи не зникне цілком, а якщо б зникла, то треба буде констатувати чергове зникнення (асиміляцію) якогось народу. Дистанція ж може бути довшою і коротшою, і завдання перекладача - витримати її довжину.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979.
2. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век. – М., 1991.
3. Вінґренівська М.А. Творча майстерня перекладача. – К. РВУ.
4. Гачечиладзе Г., Художественный перевод и литературные взаимосвязи. – М.: Современный писатель, 1980 – 253 с.

5. Донец П.М. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Х., 2001.
6. Латышев Л.К. Курс перевода. – М.: Международные отношения, 1981. – 274 с.
7. Левчук Л. Т. Эстетика. – Київ: Вища школа, 1991 – 301 с.
8. Лукин В.А. Структура художественного текста. – Из-во: Ось, 1999. – 192 с.
9. Мунен Ж. Переводчик., слово и понятие//Перевод- средство взаимного сближения народов:Художественная публицистика. – М: Прогресс, 1987. – С. 136-141.
10. Потебня А. А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993 – 192 с.
11. Потебня А.А. Язык и народность // Потебня А.А. Мысль и язык. – К., 1993.
12. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж, 1996.
13. Федоров А.В. Искусство перевода и жизнь литературы: Очерки. – Санкт-Петербург: Сов. писатель, 1983 – 352 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Тимчишин – викладач кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: перекладознавство.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ХАРАКТЕРОЛОГІЧНОГО КОНТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ «КРУТОГО» (HARD-BOILED) ДЕТЕКТИВУ РАЙМОНДА ЧАНДЛЕРА

Олена ХАН (Херсон, Україна)

У статті подається аналіз функціонування одиниць характерологічного контексту в «крутому» детективі Р. Чандлера та особливості його відтворення у перекладі.

In the article the analysis of character context units functioning in hard-boiled detective of R. Chandler is given and the peculiarities of the context reproduction in translation are shown.

Глобальна зв'язність тексту та інтегративні відношення між його частинами проявляються на рівні характерологічної системи тексту. Справжнє проникнення в образ, осягнення образу у всій його багатогранності та глибині можливе лише в рамках цілого тексту. Система образів безпосередньо пов'язана з естетико-філософською концепцією автора і є найбільш особистістим компонентом стилю, індивідуальної манери письменника [6].

Організація системи персонажів залежить від жанру вихідного тексту (далі – ВТ), оскільки саме жанр впливає на ступінь індивідуалізації персонажів та способи зображення характерів. Серед більшості текстових контекстів саме характерологічний контекст напряму залежить від власне жанрової приналежності того чи іншого тексту. Так, згідно з жанровою обумовленістю письменник може, з одного боку, подавати детальні портрети персонажів, опис їх оточення як от в оповіданні, повісті, нарисі, романі або, з іншого – концентрувати увагу на мові персонажів, на їх жестах, рухах, паузах як в драматургічних жанрах чи характеризувати персонажі, насамперед, через їх вчинки як у байці або казці.

Характерологічні особливості художнього тексту належать до кола дослідницьких інтересів таких видатних вчених як М.Ю. Лотман, З.Я. Тураєва, В.А. Кухаренко та інших. Особливості відтворення характерів при перекладі художнього тексту в своїх розвідках розглядали відомі українські науковці М.О. Новикова, В.В. Демецька, І.М. Шама та інші.

Відповідно, перекладачеві при роботі з художнім текстом доводиться кожного разу враховувати, наскільки узагальненим чи індивідуалізованим є персонаж певного ВТ і, якими засобами він переважно зображується. Усе це конче йому необхідно і для точного відображення характерологічного контексту ВТ, і для збереження адекватної відповідності персонажного фону в тексті перекладу (далі – ПТ).

Мета даної статті – виокремити і прокоментувати способи зображення характерів у «крутому» детективі Р. Чандлера та простежити відтворення у перекладі цих особливостей.

У детективі як типі тексту характерологічний контекст відіграє надзвичайно важливу сюжетну роль. Адже сюжет детективного твору створюється навколо особистості детектива і кожний, навіть епізодичний персонаж детективного твору, своїми діями, висловлюваннями, поведінкою, а іноді навіть просто своєю появою у тексті, вносить свою лепту в хід розслідування і його успішне завершення.